

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Автором наведено приклади вдосконалення практики формування менеджменту в комерційних банках України в період виходу з економічної кризи.

Автором приведені приклади удосконалення практики формування менеджменту в комерційних банках України в період виходу з економічного кризису.

The examples of improvement practice of formation potential of commercial banks in the world and national economics in the period of economical crisis were given by the author.

Ключові слова: ліквідність, банківська сфера, кредитна політика, банківський менеджмент, інвестиційна політика, інформаційні технології, інноваційні процеси.

Головна складність економічних перетворень на сьогодні полягає в обмежених можливостях внутрішніх державних накопичень і нездатності приватних інвесторів повною мірою компенсувати дефіцит капіталовкладень для подолання економічного спаду. Висока інфляція зумовила норму відсотка, яка значно перевищує потенційну рентабельність більшості виробничих проектів, що зробило недоступними середньо- і довгострокові кредити.

Держава не може не втручатися в інноваційні процеси, тому що своєчасне й активне використання досягнень науково-технічної революції дозволяє країні розвиватися прискореними темпами і швидко зайняти високе соціально-економічне, політичне та військове становище у світі. Це підтверджує той факт, що держави з розвинутими ринковими відносинами приділяють велику увагу питанням глобального, перспективного розвитку, проводячи ретельний аналіз напрямків і темпів технічного розвитку, вибору пріоритетних сфер інвестиційно-інноваційної діяльності; ініціювання інноваційних програм тощо. Державні заходи впливу гармонічно доповнюють ринкові механізми.

Вихід з економічної кризи неможливий без інноваційно-інвестиційного буму, оновлення основного капіталу на принципово новій, конкурентній базі.

Кризові явища, які останнім часом є невід'ємною складовою економіки, призводять до значних збитків. Зменшити збитки і не допустити зменшення власного капіталу можна, якщо вчасно відреагувати на інфляційні очікування, стан ВВП, спад промислового виробництва та низку інших макроекономічних показників, які відразу реагують на стан розвитку держави, впливають як на внутрішню економічну і політичну ситуацію, так і на зміни світової банківської системи. Ці зміни є наслідком глибоких макроекономічних процесів у світовій економіці і вони зачіпають всі банки, незалежно від рівня їхнього розвитку. Оскільки банківський бізнес заснований, насамперед, на довірі та практичному досвіді, то основне в цій сфері – відновити довіру населення до цих фінансових організацій, які потребують нового підходу до управління банківськими ресурсами загалом, та кредитними ресурсами зокрема.

Значний внесок у розвиток банківської справи вносять вчені, як українські, так і зарубіжні. Концепції, які сьогодні розробляються О.Барановським,

А.Гальчинським, В.Міщенком, Л.Примостокою, І.Гуцалом, слугують прийняттю нових законів, положень, постанов. Але економічні процеси потребують постійного дослідження, оскільки вплив регульованих та нерегульованих подій і у світовій, і в українській економіці досить непередбачений.

Сьогодні важко передбачити як зміниться робота банківської сфери після очікуваної інфляції чи прийняття законодавчої бази щодо валютного податку. Обидва фактори можуть бути стимулюючими щодо зберігання грошових коштів на депозитних рахунках, якщо населення буде довіряти банківському сектору, і навпаки, якщо населення розцінить дані фактори як чергову спробу банків не виконувати свої зобов'язання.

Інноваційну діяльність банку підпорядковують досягненню головної мети – максимального задоволення вимог споживачів послугами за мінімально можливими витратами на їх розроблення, запровадження, надання та отримання на цій основі прибутку.

Загалом, до найактуальніших проблем і завдань, що вирішують у межах стратегічного менеджменту продуктових інновацій, належать такі:

- дослідження ринку для нових продуктів;
- прогнозування характеру і стадій життєвого циклу нового продукту;
- визначення способів продажу нового продукту;
- дослідження кон'юнктури ринків ресурсів;
- здійснення комплексного аналізу витрат, ціни, обсягів виробництва і продажу нового продукту;
- оцінка ефективності і планування інновації як інвестиційного проекту;
- аналіз ризиків, визначення методів їх мінімізації і страхування;
- вибір організаційної форми створення, освоєння і розміщення на ринку нового продукту;
- дослідження доцільності та планування найбільш адекватних форм передання технологій у процесі створення, освоєння, розміщення на ринку та підтримки потрібного обсягу продажів нового продукту [5, с.45].

Інноваційні технології в наш час відіграють дуже важливу роль. Нове бачення розвитку сфери банківських послуг ґрунтується на концепції "банку майбутнього". При створенні банку майбутнього інноваційні технології в сфері банківських послуг – це такі технології, яким притаманний "стратегічний ефект" приросту клієнтської бази, зацікавленні значимих персон, зменшення витрат на здійснення банківських операцій при оптимальному рівні операційного ризику й операційних затрат.

Щодо основних особливостей інноваційної діяльності у банківській сфері, то перш за все потрібно зазначити наступне. У силу специфіки своєї діяльності банки не настільки чутливі до системи державного регулювання інноваційної діяльності та створення ефективних механізмів її фінансування як виробничі структури, але вони чутливі до роботи регулятора, а його вплив не завжди є традиційним. Основним інституційним фактором, що впливає на процес розробки та впровадження банківських інновацій, є існуюча у країні система регулювання банківської діяльності, а також законодавство, що визначає

розвиток інших фінансових ринків.

Загально визнане призначення системи регулювання – забезпечувати стабільність фінансових інститутів, запобігаючи зростанню невиправданих ризиків їхньої діяльності. Водночас, світова практика свідчить, що занадто суворі регулятивні системи фактично перешкоджають природному, здоровому розвитку інноваційного процесу, що ставить банківську систему країни у нерівне конкурентне становище відносно глобальної фінансової системи.

На жаль, Україна все ще не отримала статусу країни, привабливої для великих інвестицій. Більшість українських банків не зацікавлені у довгостроковому розміщенні своїх капіталів, оскільки в цьому сегменті інвестування наявний високий рівень ризику. Але з кожним роком така тенденція міняється в зовсім протилежному напрямку, інвестиційна діяльність банків зростає швидкими темпами.

Обсяг світового ринку інноваційного інвестування оцінюється в даний час у 2 трлн. 300 млрд. дол. США. З цієї суми на частку США припадає 39%, Японії – 30%, Німеччини – 16%, а частка України складає менш ніж 0,3%. Окрім того, на світовому ринку інноваційного інвестування намічається перерозподіл сфер впливу – у найближчі два-три роки як мінімум 3-5% його обсягу поділять між собою країни, що зараз не вважаються лідерами.

Частка кредитів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності протягом 2010-2012 років зросла на 11,5%. Цьому сприяло: послідовне зниження облікової ставки (з 30,6% до 7,5%); зменшення кількості збиткових підприємств (з 46,7% до 41,0%); нарощення відповідної ресурсної бази довгострокового кредитування (з 13,9% до 36,2%). Слід зазначити, що сучасний український фінансовий ринок організований за принципами банківсько орієнтованої моделі, за умов якої банківський кредит відіграє більш важливу роль, ніж інші форми фінансування інвестицій. Кредитна політика українських банків дедалі виразніше стає інвестиційно-орієнтованою, що відповідає потребам розвитку економіки за інноваційно-інвестиційною моделлю. Незважаючи на уповільнення темпів приросту довгострокових позик (майже втричі), ці темпи залишаються вдвічі вищими порівняно з темпами збільшення кредитного портфеля загалом (відповідно 61,8 і 32,3 %) [4, с.6].

У свою чергу, розвиток довгострокового інноваційного кредитування обмежується: високим рівнем відсоткових ставок за банківськими кредитами; наявністю кредитного ризику та ризику зміни відсоткових ставок: низькою ліквідністю об'єктів застави, що можуть бути передані у забезпечення інноваційного кредиту; зацікавленістю банків у кредитуванні господарських операцій із швидким обігом грошових потоків; обмеженими можливостями рефінансування у НБУ.

Враховуючи обмежений потенціал збільшення капіталу і клієнтських пасивів (що пов'язано з об'єктивними економічними факторами), конкуренція на банківському ринку (як на ресурсному, так і кредитному), ймовірно, буде посилюватися. При збереженні поточних тенденцій банківський сектор може трохи збільшити обсяг кредитування реального сектора і вийти на позитивний

фінансовий результат. Водночас, найістотніший вплив на розвиток банківської системи в 2012 році мають події на світових фінансових ринках, а також грошово-кредитна і валютна політики.

Основну частину фінансових інвестицій банківського сектора становлять державні цінні папери, прибутковість по яких залишається досить низькою. У 2011 році перелік інвестиційних інструментів для банків розширився за рахунок валютних і індексованих ОВДП. Водночас, попит на такі облігації з боку банківського сегмента і надалі обмежений через порівняно низьку прибутковість [3, с.8].

Якість дохідних активів банківської системи залишається досить низькою, попри активну роботу банків з розчищення балансів (включаючи переуступку, списання та примусове стягнення проблемної заборгованості). Це насамперед пов'язано з концентрацією дохідних активів низки банківських установ, все ще високою часткою валютної складової в кредитному портфелі (41%), а також негативними тенденціями в окремих галузях економіки (що може послабити платоспроможність контрагентів і призвести до зниження ліквідності забезпечення).

Посилення конкуренції на фінансовому ринку змушувало все більшу кількість установ знижувати процентні ставки за кредитами на початку року, що чинило тиск на показники ефективності діяльності. Банківська система за результатами 2011 року зазнала збитків у розмірі 7,7 млрд. грн. (збиток у попередньому 2010 році склав 13 млрд. грн.) при 4% річному зростанні загальних доходів.

Кількість збиткових банків за рік скоротилася з 35 до 31. Збиток банківського сектора був перш за все обумовлений зниженням дохідної бази (на тлі зростання вартості та обсягу залучених ресурсів), погіршенням показників операційної ефективності, а також значними витратами на формування резервів по активних операціях (в т.ч. внаслідок значної частки проблемних активів).

Огляд банківської системи за 2010-2012 роки щодо результатів діяльності, проблем та перспектив показав, що чистий процентний дохід зріс на 4%, чистий комісійний – на 22%. Співвідношення адміністративних витрат до загальних доходів банківського сектора збільшилося на 3 в.п. – до 24%.

Найбільшу частку короткострокових кредитів у структурі кредитів за останні три роки має показник 2010 року – 33,12%, що на 3,74% перевищує значення цього показника у попередньому році. Це, в свою чергу, свідчить про нарощення обсягів короткострокового кредитування в Україні.

Найбільшого поширення в Україні набув такий вид короткострокового кредиту, як овердрафт.

Обсяги кредитування за овердрафтом впевнено збільшувалися з 2005 року до 2008, а за результатами 2009 року видно суттєве зменшення цього показника. Так, станом на 1.01.2010 року залишки за овердрафтами становили 77524 млн. грн., що на 64,99% менше, як у попередньому році. У 2011 році ситуація дещо покращилася: обсяги овердрафтів збільшилися на

23,96% і склали 96 097 млн. грн.

Процентна ставка за овердрафтом змінювалася в період з 2005 по 2012 рік нерівномірно: до 2007 року зменшувалася, а з 2008 року почала стрімко зростати. З цим може бути пов'язане і значне зменшення обсягів кредитів овердрафт. Станом на 1.01.2011 року середньозважена процентна ставка за овердрафтом становила 20,07%, що на 8,11% менше цього показника у 2009 році [5, с.8].

У зв'язку із динамічним розвитком ринкового середовища, який спонукає банківську систему України швидко і гнучко реагувати на відповідні зміни і проводити політику, спрямовану на створення сприятливих умов для її стабільного та ефективного функціонування. Саме банківська система завжди прискорювала інноваційний потенціал всіх галузей матеріального виробництва, а нині, в епоху комп'ютеризації і новітніх розробок у сфері інформаційних технологій, її значення зростає ще більше. Тому розвиток інновацій банківської мережі повинен бути законодавчо забезпеченим. У підсумку це забезпечуватиме розвиток підприємництва та побудову відкритої банківської системи [1, с.9].

Пошук резервів для підвищення ефективності інноваційної діяльності банків як основи інноваційних процесів сприятиме розвитку економіки держави. У свою чергу, однією з вагомих причин неспроможності банківської системи здійснювати інноваційний процес є невідповідність підходів до управління інноваційною діяльністю зовнішнім об'єктивним вимогам і умовам.

Із загостренням проблем інноваційної діяльності на сучасному етапі формування інвестиційного ринку України та із залученням інвестиційних джерел з'явився новий напрям у традиційному менеджменті – інноваційний банківський менеджмент.

Питання про економічну політику уряду досить глибоко аналізується економічною наукою, оскільки її проведення впливає на реалізацію стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств. Спеціальна галузь економічної теорії – інвестиційна політика – вивчає, як урядові органи діють на практиці. Теоретики цього напрямку аналізують практику розробки й реалізації інвестиційної політики в окремих країнах, проводять порівняльний аналіз та узагальнюють нагромаджений досвід.

В Україні ще досі не створено обґрунтованої системи підтримки банками інвестиційної діяльності підприємств, що стало однією з причин значного спаду інвестиційної активності, який перевищує темпи зниження показників економічного розвитку.

Досить швидко звучується інноваційна діяльність за усіма без винятку показниками. Одним із головних факторів, який стримує інноваційну діяльність, є відсутність власних коштів, як стверджують керівники майже 90% обстежених підприємств; більше 50% назвали недостатню підтримку інноваційної діяльності державою, надто високі кредитні ставки банків для підприємств. Отже, надзвичайно низька активність інноваційної діяльності в основному пов'язана з нестачею інвестицій, необхідних для її здійснення.

Аналіз формування і сучасного стану банківської системи України показав, що її розвиток повинен сприяти активізації інвестиційних та інноваційних процесів. У зв'язку з цим необхідно абсолютно змінити напрями і форми діяльності банків, щоб вони стали активними і зацікавленими учасниками оптимальної інвестиційної програми впровадження інновації, метою якої є забезпечення потреб економіки у нововведеннях та економічних благах, необхідних для її розвитку. Вирішення таких завдань вимагає вивчення та впровадження у вітчизняну банківську практику позитивного досвіду функціонування банківських систем промислово розвинутих країн. Перебудова інвестиційного механізму здійснюється шляхом дотримання вимог щодо прямих інвестицій, здійснюваних банками. З метою обмеження інвестиційного ризику, пов'язаного зі здійсненням інвестиційної діяльності та можливою втратою капіталу інвестора, НБУ встановив відповідно норматив інвестування в цінні папери окремо по кожній установі та загальної суми інвестування.

Інноваційно-інвестиційні операції приносять банкові досить велику частину його доходів та, водночас, пов'язані з ризиком отримання збитків, що виникає у зв'язку з труднощами передбачення, які саме з можливих дій, що визначають результат операцій видачі позик, оберуть інші учасники економічного середовища та які стихійні ринкові впливи на інноваційно-інвестиційний процес будуть мати місце в майбутньому. Різні види кредитів характеризуються для банку різними розмірами очікуваного доходу та величинами збитків, що можуть виникнути залежно від стану справ позичальників. Завдання визначення оптимального варіанту поєднання доходності та ризику інноваційно-інвестиційної діяльності у даному дослідженні запропоновано, вирішувати застосовуючи теорію скінченних антагоністичних матричних ігор.

Аналізуючи роль і місце банків в активізації інвестиційних та інноваційних процесів, слід усвідомлювати необхідність зміцнення банківської системи. З одного боку, ядро нової національної банківської системи вже сформоване, і багато банків працюють за міжнародними стандартами. Але, з іншого боку, загрозливо зростає кількість банків, що припинили свою діяльність. Багато з них збанкрутували через непрофесіоналізм, невиправдано ризиковану кредитну політику, надмірні витрати тощо. До об'єктивних причин можна віднести високі податки та норми обов'язкового резервування залучених коштів, відсутність у банків достатніх внутрішніх резервів, а головне – кризовий стан економіки.

Банківська система України як основний канал перерозподілу фінансових ресурсів економіки перехідного періоду є єдиною господарською структурою, що може залучати кошти для довгострокового інвестування та активізувати інвестиційну та інноваційну політику в пріоритетних галузях. Комерційні банки спроможні спрямовувати акумульовані кошти на стимулювання структурно-технологічних зрушень з метою реалізації основних соціальних завдань (наприклад, нарощування обсягів виробництва товарів народного споживання). Банки спроможні також усунути вплив на інвестиційні кошти та забезпечити їх використання з метою нарощування.

Але в нинішніх умовах діяльність вітчизняних комерційних банків, пов'язана з інвестуванням, переважно обмежується обслуговуванням руху грошових потоків, які належать інвесторам-клієнтам і призначені для інвестування. Інвестиційна активність та розміри їх операцій із залучення інвестиційних коштів невисокі.

Водночас, як підтверджує світовий досвід, саме великі банки промислово розвинутих країн виступають у ролі організаторів і фінансових ініціаторів здійснення великих інвестиційних проектів та програм. Серед головних завдань інвестиційно-інноваційної політики – збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, удосконалення їх структури, залучення всіх інвестиційних джерел, інтенсивне оновлення основних фондів, зростання норми чистих заощаджень не менш ніж до 20 % у ВВП. Ці заходи повинні сприяти вивільненню інвестиційного потенціалу банків, формуванню здорового прошарку підприємців, які в подальшому будуть носіями новацій [4, с.4]. Інший бік проблеми – напрями вкладання інвестицій, модернізації реального сектора. Необхідно брати до уваги реалії розвитку України як складової світового господарства. А вони визначають об'єктивну необхідність розбудови інформаційно-індустріального суспільства, що базується на знаннях, виробничо-технологічних системах п'ятого та шостого технологічного укладів, новітніх технологіях. Це завдання не одного року, але вже зараз потрібно сформулювати стратегію досягнення поставленої мети.

На першому етапі держава повинна істотно зміцнити принципи своєї участі в інвестиційних та інноваційних процесах. В її компетенції – розробка масштабних механізмів фінансування, заснованих на участі банківського капіталу.

Отже, моделювання інвестиційно-інноваційних процесів закладає фундамент реальної участі банків в інвестиційній політиці і спрямоване на стимулювання банків у напрямку довгострокового фінансування промисловості та її модернізації. Працюючи з інвестиціями, комерційні банки в нинішніх умовах є фактично єдиним елементом системи закладів, необхідних для інвестиційної інфраструктури, що знаходиться у стадії формування. Не існує поки що маркетингових центрів підприємств із підготовки інвестиційних проектів та інвестиційного планування, лише створюються кредитні та рейтингові бюро, які володіють інформацією про якість потенційного постачальника або інвестиційного інституту, не розвинута депозитарна мережа, не отримали відповідного поширення інвестиційні фонди [5, с.5]. Проблеми залучення інвестицій до реального сектора економіки пов'язані не лише із забезпеченням певного обсягу грошових коштів. Необхідно створити умови, які стимулюватимуть взаємодію фінансового, промислового, страхового та інших капіталів у цій сфері, та забезпечити їх функціонування і взаємозв'язки.

Список використаних джерел:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. збірник. – К.: Держкомстат України, 2010. – 289 с.

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2011. – 362 с.
3. Сулов В. Украинцам грозит очередное падение уровня доходов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://job.ukr.net/news/ukraincam-grozit-ocherednoe-padenie-urovnja-dohodov/>
4. Канал новин 24: офіційне повідомлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://video.i.ua/user/3267152/40371/192585/>
5. Національний банк України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>